Dahalik

El **dahalik** és la llengua pròpia de Dahlak Kebir, Nora i Dehil, les tres illes principals de l'arxipèlag eritreu de Dahlak, a la Mar Roja, enfront de la costa de Massawa.

Membre, juntament amb el gueez, el tigrinya i el tigre, del grup septentrional de les llengües etiòpiques, el dahalik compta amb uns 2.500 parlants nadius i no ha estat sinó recentment que ha rebut l'atenció dels lingüistes.

Dahalik

(Haka na) Dahālik	
Tipus	llengua, llengua viva i llengua críticament amenaçada
Parlants	
2.500 principalment a Arxipèlag Dahlak	
Rànquing	-
Parlat a	Eritrea
Classificació lingüística	
Llengua afroasiàtica Llengua semítica Meridional Etiòpica Septentrional *Dahalik*	
Característiques	
Nivell de vulnerabilitat	5 en perill crític
Codis	
ISO 639-3	dlk (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=dlk)
Glottolog	daha1247 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/daha1247)
Ethnologue.com	dlk (http://www.ethnologue.com/language/dlk)
UNESCO	76 (http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-76.html)
IETF	dlk
Endangeredlanguages.com	2678 (http://www.endangeredlanguages.com/lang/2678)

Contingut

Situació geo- i sociolingüística de la llengua dahalik
- Convivència multilingüe
- Valoració i vitalitat de la llengua dahalik

Esbós lingüístic del dahalik
- Fonologia
  - Consonantisme
    - Estatus de la sèrie ejectiva en dahalik
  - Vocalisme
    - Quantitat vocàlica
  - Suprasegmentals
    - Harmonia vocàlica
    - Estructura sil·làbica
  - Assimilació
- Morfologia
  - Morfologia nominal
    - Gènere gramatical
    - Nombre gramatical
  - Pronoms personals
    - Pronoms personals independents
- Lèxic

Referències

Bibliografia

Enllaços externs

Situació geo- i sociolingüística de la llengua dahalik

L'extensió geogràfica de la llengua dahalik es redueix a les illes de Dahlak Kebir (‘Gran Dahlak’), Nora i Dehil dins l'arxipèlag Dahlak (Eritrea), essent-hi la llengua materna d'uns 2.500 habitants dahlakís, que l'anomenen [dahaːˈlik].[1]

L'arxipèlag Dahlak

Tot i que un cert coneixement superficial tant de la geografia com de la vida econòmica de les illes principals de l'arxipèlag Dahlak formava part de les anècdotes diverses recollides en les principals obres geogràfiques medievals araboislàmiques, no es disposa de dades antigues referents a la llengua dels seus habitants. Les primeres informacions transmeses pels exploradors europeus del segle XIX semblen recollir l'opinió encara avui dia majoritària entre els eritreus que a les illes es parla ‘‘una mena de tigre’’. Així ho afirmaren contemporàniament l'explorador suís Werner Munzinger (cònsol francès de Massawa entre 1868 i 1870), que no hi copsava sinó divergències de pronúncia respecte del tigre continental,[2][3] i el viatger alemany Theodor Heuglin, el qual hi veia un ‘‘dialecte tigre corruptíssim’’.[4] Malgrat l'aparent dissidència de l'etiopicista soletí Antoine d'Abbadie en considerar, basant-se en informació recollida a Massawa durant l'any 1840, que la llengua dels illencs s'acostava més aviat al tigrinya,[5] l'afirmació que la llengua autòctona hi és el tigre ha estat reiterada i sancionada per les màximes autoritats tant etiopicistes (Wolf Leslau[6]) com islamològiques (Enciclopèdia de l'islam[7]), de tal manera que el desconeixement general de la realitat lingüística de les illes dahlakís és encara persistent. El dahalik manca, per exemple, a la llista de llengües eritrees d'*Ethnologue*,[8] que considera que l'única llengua de l'arxipèlag és l'afar.[9]

De fet, no va ser sinó l'any 1996 que una missió científica a l'illa de Dahlak Kebir donà a conèixer per primera vegada al món acadèmic l'existència d'una variant lingüística prou diferent tant del tigre com del tigrinya com per ésser-li reconegut el rang de llengua dins la branca septentrional de les llengües semítiques etiopicoeritrees.[1]

Convivència multilingüe

La situació sociolingüística actual, almenys a l'illa principal de Dahlak Kebir, és la d'un trilingüisme dahalik-afar-àrab (no hi ha pas representants de la comunitat lingüística tigre), essent unes poques ancianes els únics individus monolingües de l'illa. La distribució quantitativa de les diverses comunitats mostra, però, una gran desigualtat d'uns pobles a uns altres: mentre que la totalitat dels habitants de la zona de Dasqo i el 98% dels vilatans de Durubbixet tenen el dahalik com a llengua materna, a Jimhile la població es reparteix a parts iguals entre dahalik i afar i a la vila de Dahlak Kebir els afaroparlants nadius són majoria (70%) i viuen en el seu propri districte urbà, separats dels parlants de dahalik (25%) i d'àrab (5%).[10] Endemés, malgrat la baixa presència d'arabòfons nadius en l'arxipèlag, el fet que l'àrab sigui la llengua vehicular de l'ensenyament en totes les escoles primàries de l'illa de Dahlak Kebir, així com l'abundància de matrimonis mixtos i la influència dels canals de televisió ultramarins, concedeixen als dialectes iemenís i saudites un lloc destacat en la societat dahlakí.

Dins les comunitats dahalikoparlants mateixes, d'altra banda, la població masculina, gairebé universalment dedicada a la pesca i al comerç tant de la banda eritrea com del costat àrab, viu en contacte quotidià amb l'afar, el tigre i els dialectes àrabs que conformen la llengua franca de les franges costaneres de la Mar roja. Alguns assoleixen fins i tot un cert coneixement de tigrinya, si bé no arriben a parlar-lo amb fluïdesa.

Valoració i vitalitat de la llengua dahalik

La percepció eritrea majoritària és que a les illes molts parlen un dialecte tigre o bé afar o àrab i, de fet, els tigreparlants asseguren que, tot i no poder-lo parlar, entenen l'idioma insular sense gaire dificultat. Segons els propis dahalikoparlants, però, la capacitat comprensiva dels parlants de tigre no va més enllà del vocabulari bàsic.[11] De fet, la consciència de parlar una llengua diferent és pràcticament general entre els autòctons i les paraules recollides de boca d'un illenc fill de dahalikoparlants nadius representen l'expressió del concepte que molts parlants tenen de la seva llengua, la qual conceben com una mescla de tigre i d'àrab fruit del contacte a les illes dahlakís d'àrabs arribats del Iemen i de parlants de llengües semítiques etiopicoeritrees i cuixítiques originaris de la Banya d'Àfrica:

> «**ana dahālik aharre, luġɛtna min salas luġɛt maxluṱetta: tigre, šē min ˁarab bedība, šē min tigrinya bedība, walaktar tigre taġarrib. Tigre nahe aharre unamiwaˁ samme**. Jo parlo dahalik. La nostra llengua és una barreja de tres llengües: tigre, té una mica d'àrab, té un xic de tigrinya, però a la que més s'acosta és al tigre. Jo parlo el meu propi tigre i entenc el de Massawa».[11]

Pel que fa a les perspectives de futur del dahalik, tot i el reduït nombre d'integrants de la comunitat dahalikoparlant, l'actitud marcadament positiva[11] envers la llengua pròpia garanteix la cadena de transmissió intergeneracional. Els illencs consideren, en efecte, que el seu idioma té una tradició ininterrompuda de més de dos mil anys i que suposa un element de preservació de llur identitat cultural que no deu ésser oblidat.

Esbós lingüístic del dahalik

Fonologia

Consonantisme

La següent taula recull les unitats (fonemes i al·lòfons) que componen el sistema consonàntic del dahalik segons les descripcions disponibles:[12]

		Labial	Dental	Palatal	Velar	Uvular	Faringal	Glotal
Nasal		/m/	/n/					
Oclusiva	**sorda**		/t/		/k/	/q/		/ʔ/
	sonora	/b/	/d/		/g/			
	ejectiva		(/tʼ/)	/tʃʼ/ (č ʼ)[1]				
Fricativa	**sorda**	/f/	/s/	/ʃ/ (š)	*/x/[2]	/χ/	/ħ/ (*ḥ*)	/h/
	sonora		*/z/[3]	/ɟ/ (*ǧ*)[4]		/ʁ/	/ʕ/	
	ejectiva		*/sʼ/					
Aproximant			/l/	/j/ (*y*)	/w/			
Ròtica			/r/					

Notes:

[1] so ejectiu limitat a un reduït nombre de mots, p. ex. **ḥačʼer** ‘curt’, **čʼibt** ‘poll’.[13]
[2] so estrany al repertori consonàntic del conjunt etiopicosemític, només és present en paraules d'origen àrab: [**xudra**] ‘fruita’ (< àrab خضرة).
[3] exclusivament en alguns manlleus a l'àrab o en la pronúncia de dahalikoparlants amb contacte directe i perllongat amb la llengua àrab:[14] [**azakkar**] ‘recordo’, [**guzur**] / [**ɟuzur**] ‘illes’ (< àrab جزر).
[4] consonant palatoalveolar fricativa realitzada [dʸ] per alguns parlants: [**ɟiran**] / [**dʸiran**] ‘cranc’. Alterna també amb l'oclusiva velar sonora [g] en préstecs provinents de l'àrab: [ˈɟediret] / [gediret] ‘illa’ (< àrab جزيرة).

Estatus de la sèrie ejectiva en dahalik

Una de les particularitats més remarcables del sistema consonàntic dahalik dins el grup etiopicosemític septentrional és l'absència d'una veritable sèrie de consonants ejectives (/pʼ tʼ tʃʼ kʼ kʷʼ/) comparable a les del gueez, tigrinya i tigre. L'únic so plenament ejectiu registrat en dahalik és /**tʃʼ**/ (transcrit *čʼ*) i tan solament el presenta un petit nombre de mots (quatre en el corpus recollit per Senelle entre els anys 1996 i 2005), mentre que els fonemes /**tʼ**/ i /**sʼ**/ mostren un baix grau de faringalització.[14]

Vocalisme

Malgrat que els detalls del sistema resten encara per determinar, l'anàlisi de les dades recollides ha permès de descriure'n els trets fonamentals:[15]

	Anterior	**Central**	**Posterior**
Tancada	/i/	[ɨ] (ə)	/u/
Mitjana	/e/		/o/
Oberta	([ɛ])	/a/	

El dahalik presenta cinc fonemes vocàlics en posició tònica: /**i e a o u**/, amb una sisena unitat fonètica /**ɛ**/ la condició fonemàtica de la qual és qüestionable. La vocal neutra o xevà ə (realitzada [ɨ]) apareix, com en la resta de llengües etiopicosemítiques, exclusivament en síl·laba àtona (cf. la vocal neutra dels dialectes orientals catalans fora dels parlars balears) i fóra possible d'interpretar-la com a mera vocal anaptíctica.

Quantitat vocàlica

L'estatus fonològic de la quantitat vocàlica en dahalik roman dubtós; si bé s'hi ha pogut verificar l'existència de vocals fonèticament llargues amb exemples com ara:

amāʿud [aˈmaːʕud] ‘intestins, entràmenes’

bōʾa [ˈboːʔa] ‘dins, dintre’

ʿīša [ˈʕiːʃa] 'viure'

rūḥuq [ˈruːħuq] 'lluny'

no es pot descartar que aquesta quantitat no sigui fonològicament secundària, condicionada bé per l'accent d'intensitat o bé per l'adjacència d'un so consonàntic faringal o glotal. S'ha comprovat, a més, variabilitat entre els diversos parlants pel que respecta a la realització d'aquestes vocals com a llargues o breus, amb alternances del tipus [**ˈbeːt**] / [**ˈbet**] 'casa'.[15]

Per comprendre la complexitat del fenomen de la quantitat vocàlica en dahalik, és important de tenir en compte que si bé moltes de les llengües semítiques etiòpiques no presenten vocals llargues, en tigre (per geografia i per gramàtica la més propera al dahalik) aquestes apareixen sovint associades a la tonicitat sil·làbica. D'altra banda, en les dues llengües no-etiopicosemítiques en contacte directe amb el dahalik (l'àrab i l'afar) la quantitat vocàlica és fonològicament rellevant.

Suprasegmentals

Harmonia vocàlica

Les investigacions dutes a terme fins al moment han palesat fenòmens d'aparent harmonia vocàlica regressiva no condicionada per factors morfofonològics[15]

> **ḥɛmbirit** 'melic'
> **ḥɛmburutu** (*ḥɛmburut* + *-u* PRON PERS ENCL) 'el seu (d'ell) melic'

Estructura sil·làbica

Els tipus sil·làbics més comuns en dahalik són **CV** i **CVC**, on **V** pot ésser una vocal breu o llarga:[15]

CV

> *sakaba* [sa.ka.ba] ‘dormir’
> *ʿāsa* [ʕaː.sa] ‘peix’

CVC

> *ʿad* [ʕad] ‘vila, poble’
> *bēt* [beːt] ‘casa’

Assimilació

Les consonants /**b t d l**/ en posició final s'assimilen a la consonant inicial de díctics, pronoms enclítics o substantius:

> *bil-* ‘dir’ + *-ko* PERF 1 sg → */*bilko*/ → **bikko** ‘vaig dir’
> *bil-* ‘dir’ + *-na* PERF 1 pl → */*bilna*/ → **binna** ‘vam dir’
> *dib* ‘en (prep.)’ + *makinet* ‘cotxe’ → */*dibmakinet*/ → **dimmakinet** ‘en cotxe’
> *gediret* ‘illa’ + *da* ‘aquesta’ → */*gediretda*/ → **gediredda** ‘aquesta illa’

Morfologia

Morfologia nominal

Com la resta de llengües semítiques etiopicoeritrees i a diferència del gueez (on l'oposició casual nominatiu / acusatiu romania viva), el paradigma de flexió nominal tant de substantius com d'adjectius en dahalik comprèn únicament les categories dicotòmiques de gènere i nombre.

Gènere gramatical

La morfologia nominal s'articula pel que respecta al gènere sobre la base de l'oposició masculí / femení, essent-hi el gènere masculí l'element no marcat. La marca general de femení en els substantius és la protosemítica **-t**:

darbet ‘tormenta’
walet ‘nena, xiqueta’
bisit ‘anciana’
ḥēt ‘germana’ (cf. **ḥū** ‘germà’)

L'oposició de gènere en els adjectius, en canvi, es manifesta sovint mitjançant una alternança apofònica:

masc. **ḥačʼer** ‘curt’ – fem. **ḥačʼar**
masc. **ḥayir** ‘petit; jove’ – fem. **ḥaˀar**
masc. **nūš** ‘petit; jove’ – fem. **nīš**

si bé la marca feminitzadora **-t** també hi és comuna:

itu dahalākey [itu dahalaːˈkɛj] ‘ell és dahalakí’ – **ita dahalākeyt** [itu dahalaːˈkɛjt] ‘ella és dahalakí’

Nombre gramatical

L'oposició singular / plural en els substantius s'expressa en dahalik majoritàriament mitjançant plurals fractes amb alternança vocàlica interna:

sg. **ˁōf** ‘ocell’ → pl. **ˁayaf**
sg. **bettān** ‘catxalot’ → pl. **betātin**
sg. **darbet** ‘tormenta’ → pl. **darāb**

Paradigma aquest que també segueixen alguns adjectius:

sg. **ḥačʼar** ‘curt’ → pl. **ḥačʼyir**

Els plurals externs obtinguts per sufixació de morfemes pluralitzadors com **-in** o **-et** són poc comuns entre els substantius, però estesos entre els adjectius:

sg. **haˀan** ‘nen, xiquet’ → pl. **haˀanet**
sg. **ḥayir** ‘petit’, ‘jove’ → pl. **ḥayirin**

Pronoms personals

El dahalik ha preservat íntegrament el paradigma etiopicosemític de pronoms personals, amb sengles subsistemes de pronoms tònics independents i àtons enclítics.

Pronoms personals independents

		DAHALIK		TIGRE	TIGRINYA	GUEEZ
1		**ana**		*ˀana*	*ˀanä*	*ˀana*
2	m	**enta**		*ˀənta*	*(ˀanta) / nəssəḵa*	*ˀanta*
	f	**enti**		*ˀənti*	*nəssəḵ*	*ˀanti*
3	m	**itu**		*hətu*	*nəssu*	*wəˀətu*
	f	**ita**		*həta*	*nəssa*	*yəˀəti*
4		**neḥna**		*ḥəna*	(*nəḥna*) / *nəssatna*	*nəḥna*
5	m	**intum***		*ˀəntum*	*nəssəḵ(atk)um*	*ˀantəmu*
	f	**intun***		*ˀəntən*	*nəssəḵ(atk)ən*	*ˀantən*
6	m	**itam***		*hətom*	*nəss(at)om*	*wəˀətomu / əmuntu*
	f	**itan***		*hətan*	*nəss(at)än*	*yəˀəton / əmāntu*

* Alguns parlants empren formes amb [h] inicial: 5 m. *hintum* - f. *hintun*, 6 m. *hitun* - f. *hitan*.

Lèxic

El nucli del vocabulari dahalik és d'origen semític etiopicoeritreu, amb cognats fàcilment reconeixedors en tigre i tigrinya:

igir ‘cama’, ‘peu’ – cf. tigre *ˀəgər*, tigrinya *ˀəgir*
ˁīn ‘ull’ – cf. tigre *ˁin*
ˁōf ‘ocell’ – cf. tigre *ˁof*, tigrinya *ˁof* / *ˁuf*
ˁāsa ‘peix’ – cf. tigre i tigrinya *ˁasa*
isād / **isad** ‘foc’ – cf. tigre *ˀəsat*, agaw *ˀəsād*
bīlaˁ ‘menjar’ – cf. tigre *bälˁe*, tigrinya *bälˁa*
sateˀ ‘beure’ – cf. tigre *säta*, tigrinya *sätäyä*

El corpus aplegat fins al moment no ha revelat cap manlleu afar,[16] però sí un cert nombre de mots d'origen àrab conseqüència del contacte lingüístic directe:

xudra 'fruita' (< àrab خضرة)

waraʁet 'fulla' (< àrab ورقة)

ṭawīl 'llarg' (< àrab طويل)

šuġul ‘feina, negoci’ (< àrab شغل)

eštaġel 'treballar' (< àrab اشتغل)

luġɛt ‘llengua, idioma’ (< àrab لغة)

La major part dels europeismes arrelats en la llengua provenen de l'italià:

kōkíyan ‘conquilla, mareperla’ (< italià *conchiglia*)
salādi 'diners' (< italià *soldi*)

Referències

1. Senelle 2005: 1.
2. «Das Tigré oder Chassa, wie es im Barka gennant wird, ist die Sprache **der Bewohner von Dahalak**, der Beduinen des Samhar und der Beni Amer des Söhel bis zur Höhe von Aqiq» (Munzinger 1864: 77).
3. «Le Tigré est la langue: 1. des habitants des îles de *Dahalak* dans la mer rouge; leur prononciations se rapproche un peu du Tigriña; **ils n'ont d'ailleurs aucune particularité de langage**» (Munzinger 1865: IV).
4. «Die wenigen Beowhner der Dahlak-Inseln, die in ärmlichen Dörfen, namentlich auf Groß-Dahlak leben, sind eingewanderte Bewohner des Küstenlandes un sprechen **einen sehr verdorbenenTigreh-Dialekt**» (Heuglin 1868: 70-71).
5. d'Abbadie 1890: 26
6. Leslau 1990: 141.
7. Longrigg 1961.
8. «Eritrea | Ethnologue (http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=ER)».
9. «Eritrea | Ethnologue (http://www.ethnologue.com/show_map.asp?name=ER&seq=10)».
10. Senelle 2005: 2.
11. Senelle 2005: 3.
12. Senelle 2005.
13. Senelle 2005: 13.
14. Senelle 2005: 4.
15. Senelle 2005: 5.
16. Senelle 2005: 11.

Bibliografia

- d'Abbadie, Antoine (1890) *Geographie de l'Éthiopie*. Paris.
- Heuglin, Theodor (1868) *Reise nach Abessinien, Gala-Ländern, Ost-Sudán und Chartúm in den Jahren 1861 und 1862*. Jena: Hermann Costenoble.
- Leslau, Wolf (1990) *Arabic loanwords in Ethiopian Semitic*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Munzinger, Werner (1864) Ostafrikanische Studien: mit einer Karte von Nord-Abyssinien und den Ländern am Mareb, Barka und Anseba*. Schauffhausen: Fr. Hurtersche Buchhandlung.*
- Munzinger, Werner (1865) *Vocabulaire de la langue Tigré*. Leipzig: T. O. Weigel.
- Simeone-Senelle, Marie-Claude (2000) "Situation linguistique dans le sud de l'Erythrée", in Wolff/Gensler (eds) *Proceedings of the 2nd World Congress of African Linguistics, 1997*, Köln: Köppe, p. 261-276.
- Simeone-Senelle, Marie-Claude. 2001. "Les langues en Erythrée", Chroniques Yéménites 2000. Sanaa: 167-173. «Enllaç (http://cy.revues.org/39?&id=39)».
- Simeone-Senelle, Marie-Claude. 2002. Communication ‘Le système verbal en dahalik (langue afro-sémitique d'Erythrée)' in the 32nd Colloquium on African languages and linguistics in Leiden 25/08/2002 - 29/08/2002.
- Simeone-Senelle, Marie-Claude. [in press]. ‘La détermination en dahalik (langue afrosémitique d'Erythrée)', in Proceedings of the 11th Italian meeting of Afro-asiatic Linguistics. Bergamo 5/06/2003 - 7/06/2003.

- Simeone-Senelle, Marie-Claude. [in press]. ‘Some characteristics of Dahalik, a newly discovered Afro-Semitic language spoken in Eritrea', in S. Uhlig et alii (eds), Proceedings of the XVth International Conference of Ethiopian Studies in Hamburg, July 2003.
- Simeone-Senelle, Marie-Claude. [forthcoming]. ‘A survey of the Dahalik language, an Afro-Semitic language spoken exclusively in Eritrea', Eritrean Studies 2005. «PDF (http://llacan.vjf.cnrs.fr/fichiers/Senelle/Eritrean%20Studies%202005.pdf)».

Enllaços externs

- Shaebia: Dahlak, a newly discovered Afro-Semitic language spoken exclusively in Eritrea (http://llacan.vjf.cnrs.fr/fichiers/Senelle/Dahalik_shaebia05.pdf)PDF (122 KiB)
- Shaebia: Dahalik - Mysterious Tongue of the Dahlak Islands (http://www.shaebia.org/artman/publish/article_4496.shtml)
- Aljazeera: Lost Eritrean language put on record (http://english.aljazeera.net/English/archive/archive?ArchiveId=11993)

Obtingut de «https://ca.wikipedia.org/w/index.php?title=Dahalik&oldid=23932861»

La pàgina va ser modificada per darrera vegada el 1 jul 2020 a les 00:44.

El text està disponible sota la Llicència de Creative Commons Reconeixement i Compartir-Igual; es poden aplicar termes addicionals. Vegeu les Condicions d'ús. Wikipedia® (Viquipèdia™) és una marca registrada de Wikimedia Foundation, Inc.